

Północna część Białowieskiego Parku Narodowego

Białowieża – przewodnik osobisty

W roku 1996 obrońcy przyrody i przyrodnicy skupieni w różnych gremiach naukowych (Państwowa Rada Ochrony Przyrody, Komitet Ochrony Przyrody PAN i in.) odnieśli największy jak dotąd sukces w dążeniu do objęcia całej Puszczy Białowieskiej parkiem narodowym. Przyłączono wówczas do niewielkiego obszaru ochrony ścisłej tereny położone na północ od rzeczki Hwoźnej i na zachód od Narewki. Dzięki temu powierzchnia parku narodowego podwoiła się i zajmuje obecnie nieco ponad 16% polskiej części Puszczy Białowieskiej. W przeciwieństwie do obszaru ochrony ścisłej BPN, tutaj można poruszać się po wyznaczonych trasach bez przewodnika i bez biletu wstępu.

Obszar ten, nazywany do niedawna – i nadal na starszych mapach – obrębem ochronnym Hwoźna, przecinają trzy oznakowane szlaki turystyczne udostępnione dla turystyki pieszej oraz rowerowej, a zimą narciarskiej. Wjazd konno lub pojazdem konnym wymaga uzyskania zezwolenia dyrekcji parku.

W Masiewie można pojeździć konno Fot. Janusz Korbel

Wieża widokowa w Zamoszu Fot. Janusz Korbel

Zielony szlak, tzw. Wilczy szlak. Szlak ten zaczyna się na skraju osady Zamosze, 1 km od wsi Stare Masiewo. W Nowym Masiewie, położonym nieco wcześniej, przy drodze prowadzącej z Olchówki, był folwark, po którym pozostała jedynie kępa drzew. Obecnie oba Masiewa mają

charakter wsi letniskowych, w Masiewie Starym znajduje się kilka kwater turystycznych, a także kilka zachowanych starych studni – żurawi (dojście do Zamosza ze wsi szlakiem czerwonym). Wilczy szlak przecina cały teren obrębu ochronnego Hwoźna aż do Kosego Mostu na rzece Narewce i dalej prowadzi do parkingu na polanie leśnej (11,5 km długości), z którego możemy dojść do gminnej miejscowości Narewka. Na łąkach w pobliżu osady Zamosze i miejsca ogniskowego znajduje się wieża widokowa, a niedaleko dwa wiązy i jesion rosnące na otwartej przestrzeni. Są one pozostałością po dawnej osadzie składającej się z kilku chat.

Podczas wędrowki tym szlakiem oglądamy różne typy lasu, pomniki przyrody i pozostałości po działalności człowieka. Kilkakrotnie widzimy ślady po eksploatacji puszczy w czasach I wojny światowej, a także ślady po nowszych zrębach, które dzisiaj porasta młody las. Idziemy najpierw wzdłuż dawnego rezerwatu przyrody i dochodzimy do polany, która kiedyś była składnicą drewna przy kolejce wąskotorowej. Kolejkę wybudowali Niemcy w czasie I wojny światowej. Park zorganizował tam zadaszone miejsce odpoczynku przy ekspozycji starej kolejki.

Jesteśmy na skraju uroczyska Głuszec, nazwanego tak ze względu na to, że jeszcze w latach 70. ub. wieku była to ostatnia po polskiej stronie puszczy ostoja głuszcza. W oddziale 135, przed przyłączeniem tej części puszczy do parku, był rezerwat. Dzięki temu zachował się do dzisiaj sosnowy bór bagienny z fragmentami torfowiska wysokiego (zasilanego wodą bezodpływową) – dzisiaj jest to obszar ochrony ścisłej. Znajduje się tam też ślad po XVIII-wiecznej smolarni. W południowo-wschodniej części oddziału 136, już poza granicami rezerwatu, natrafić możemy na kilka innych miejsc ze śladami użytkowania gospodarczego. Następnie szlak prowadzi na południowy-zachód przez oddział 164 i przechodzimy obok pomnika przyrody – głązu narzutowego przywleczonego przez lodowiec z dzisiejszej Skandynawii. W pobliżu ścieżki widzimy też ślady dawnego użytkowania puszczy zachowane w postaci kopców, prawdopodobnie miejsca produkcji potażu. W uroczysku Wilczy Szlak (przed przyłączeniem do parku był tam rezerwat) idziemy po prowadzącej przez ols kładce edukacyjnej, przy której ustawiono informacje m.in. o roli martwych drzew w lesie. Wiele drzew zostało tutaj powalonych przez trąbę powietrzną w 1984 r. W pobliżu rośnie kilkadziesiąt monumentalnych, strzelistych dębów. Gdy skierujemy się dalej na zachód, idąc oddziałami 193 i 192, poruszać będziemy się na granicy obszaru ochrony ścisłej, obejmującego pas lasu wzdłuż rzeczki Hwoźna. Linia pomiędzy tymi oddziałami prowadzi na południe do uroczyska „Krzyżyk”.

Na temat znajdującego się tam krzyża są dwie legendy. Jedna mówi, że stoi on na miejscu mogiły z czasów powstania styczniowego, a druga, że na miejscu tragedii romantycznej, jaka miała się rozegrać przed II wojną światową, kiedy to zdesperowany mąż zabił tam swoją niewierną żonę. W oddziale 161 mijamy pomnikowy dąb szypułkowy o obwodzie pnia 560 cm, którego wiek z pewnością przekracza 350 lat. Jest to jeden z największych dębów w tej części rezerwatu BPN.

Kosy Most na pierwszym planie ścięte przez bobry drzewo Fot. Janusz Korbel

Gdy idziemy dalej na zachód, przechodzimy strumyk o nazwie Sirota i przy tzw. Kosym Moście (w rzeczywistości są tu dwa mosty, drogowy i kolejki wąskotorowej, a nazwa Kosy Most odnosi się do całego obszaru i oddalonego nieco parkingu) szlak przecina dolinę rzeki Narewki wyprostowanej dla spławiania drewna. Zdarza się tu oglądać ślady pracy bobrów, to również dobre miejsce do zaobserwowania orzechówki. Kilometr dalej dochodzimy do rozległej polany z parkingiem samochodowym (można do niej dojechać samochodem od Drogi Narewskiej), a od szlaku odchodzi ścieżka oznaczona znakami czarnymi, którą po przejściu 1200 m dojdziemy do wieży widokowej usytuowanej tuż przy rzece Narewce. Z wieży można podziwiać dość rozległy widok na wylesiony fragment doliny, co pozwala na obserwacje ptaków i żerującej zwierzyny. W pobliżu, pod wielkimi dębami, jest nieduża otwarta altana przeznaczona do odpoczynku turystów. Z polany przy Kosym Moście drogami leśnymi dochodzimy po trzech kilometrach do Drogi Narewskiej, a nią po półtora kilometrze na północ do Janowa na obrzeżach Narewki. Wzdłuż pieszego Wilczego Szlaku prowadzi także szlak rowerowy.

Pozostałość cmentarza ewangelickiego niemieckiej wsi Czoło Fot. Janusz Korbel

Szlak turystyczny wokół uroczyska Głuszec Fot. Janusz Korbel

Czerwony szlak - „Szlak wokół uroczyska Głuszec” rozpoczyna się we wsi Stare Masiewo i prowadzi wokół opisanego wcześniej uroczyska Głuszec. Długość szlaku wynosi 5,5 km. Przy szlaku w uroczysku Czoło zachowały się ślady po cmentarzu ewangelickim, osadników niemieckich ze wsi Czoło (Чало, Чело), z jednym grobem katolickim, w którym pochowano wójta Masiewa zamordowanego podczas wojny z bolszewikami w 1920 r. Osadnicy niemieccy trafili tu w pierwszej połowie XIX wieku zwabieni pogłoskami, że rząd rosyjski rozdaje kolonistom grunty. Otton Hedemann tak pisze o okolicznościach związanych z osadnikami ze wsi Czoło: „Niemcy osiedli, wyrobili trochę gruntów, lecz rychło trafili w scysję z dzierżawczynią Masiewa, niejaka

Szymanowską-Sawaniewską, a niebawem i z rządem rosyjskim, który słusznie dopatrywał się w nich intruzów”. Piotr Bajko tak z kolei pisze o końcu tej wsi: „Są dwie wersje odnośnie czasu i powodu opuszczenia przez kolonistów wsi. Jedna z nich mówi, że wyjechali oni z tego terenu przed I wojną światową nad Wołgę, gdzie car Mikołaj II podarował im znacznie lepszą ziemię, w zamian za opuszczenie Puszczy. Według drugiej wersji, opuścili oni wieś pod koniec I wojny światowej, wraz z wycofującymi się wojskami niemieckimi”. Ze względu na walory przyrodnicze oddział 135 i fragment 136 od 1979 roku (jeszcze przed przyłączeniem do parku) znalazły się pod częściową ochroną.

Czarny szlak, tzw. Carska Tropina, to bardzo interesująca i różnorodna trasa turystyczna w północnej części parku narodowego. Kilkakrotnie spotykałem tam tropy i ślady wilków. Biegnie dawną drogą łowiecką z czasów carskich. Rozpoczyna się na składnicy przed Kosym Mostem. Długość szlaku wynosi 4,5 km. Prowadzi on wzdłuż doliny rzeki Narewka. Po drodze opisana wcześniej wieża widokowa nad Narewką z widokiem na odlesioną dolinę z niewielkim oczkiem wodnym, w pobliżu wiata turystyczna. Dalej szlak prowadzi przez dobrze zachowane zbiorowiska leśne: grąd i ols. Na całym szlaku wielokrotnie poruszamy się po kładkach. W oddziale 190 znajduje się nadrzeczny punkt widokowy nawiązujący architekturą do kształtu brogu – tradycyjnej do niedawna w krajobrazie nadrzecznym formy zadaszenia na siano. Szlak kończy się przy tzw. Linii Granicznej, gdzie łączy się z niebieskim szlakiem z Białowieży do Siemianówki. Wzdłuż doliny Narewki ze szlaku można zaobserwować ptaki związane ze środowiskiem bagiennym i rzeczonym: brzęczkę, strumieniówkę, słowika, ale także wilgę czy dzierzbę gąsiorka.

Olbrzymi dąb rosnący nad doliną Narewki przy zachodniej części parku narodowego
Fot. Janusz Korbel

Gdy wędrujemy niebieskim szlakiem turystycznym **wzdłuż zachodniej granicy parku narodowego** (kilka kilometrów równoległe do nieczynnej kolejki wąskotorowej), spotykamy wiele miejsc godnych obejrzenia, np. niedaleko szlaku po stronie zachodniej jeden z największych dębów puszczańskich. Do granicy parku można też podejść od strony Drogi Narewowskiej korzystając z Wilczego Trybu, który po 600 metrach zaprowadzi nas na polanę. Zachowując się cicho i ostrożnie można tam zaobserwować wiele zwierząt, od dzięcioła trójpalczastego, białogrzbietego i czarnego, a we właściwej porze sóweczki, po żubry czy dziki i jelenie. Gdy skierujemy się na północ, dojdziemy po kilometrze do kolejnej polany, na granicy parku, gdzie prowadzi od Drogi Narewowskiej Wąski Tryb. Można nim wrócić na zachód i po 500 metrach kierując się ku północy przez stary drzewostan oddziału 281 dotrzeć do niebieskiego szlaku. Oddziały położone na zachód od granicy parku stanowią otulinę Białowieskiego Parku Narodowego i dzięki staraniom Pracowni na rzecz Wszystkich Istot, popartych wnioskiem rady naukowej parku, są decyzją ministra wyłączone z gospodarki łowieckiej - nie wolno na ich obszarze prowadzić polowań. Wcześniej obrońcy przyrody byli zbulwersowani widokiem ambon myśliwskich ustawionych wzdłuż granicy parku narodowego (po decyzji ministra ambony zostały zlikwidowane).

Począwszy od Trybu Pojedynackiego, którym wracamy na wschód, kierując się wzdłuż kolejki wąskotorowej i granicy parku ku północy mijamy po stronie wschodniej stary drzewostan, a niebieski szlak doprowadza nas do polany, z której ku wschodowi przez park prowadzi Carska Tropina. Na całym tym obszarze możemy spotkać wszystkie ssaki żyjące w puszczy, często widywane bywają tam wilki. Dla ornitologów to przede wszystkim obszar obserwacji dzięciołów - trójpalczastego i białogrzbietego, muchołówki małej, sóweczki, a także jarząbka.

Janusz Korbel